

UDDANNELSE SOM VARE

Siden 1542 har der været gymnasium i Randers. I 1926 fik Randers Statsskole nye bygninger, tegnet af arkitekten Chr. Kampmann i en stram symmetrisk, nyklassicistisk stil med fire fløje omkring en stor indre gård. Foto: Randers Lokalarkiv.

En privat skole lever af at tilbyde undervisning til børn af forældre, der enten ønsker noget andet eller noget mere, end hvad den offentlige skole kan tilbyde. Forældrene er således kunder, som efterspørger en vare hos en privat udbyder, skolebestyreren. Skolebestyreren er derfor nødt til at lægge en strategi, som giver kunder i butikken, hvis hans skole skal overleve.

CHRISTIAN LARSEN

I løbet af 1800-tallets sidste årtier og de første årtier af 1900-tallet voksede der en sand byge af private og kommunale realskoler frem ikke alene i købstæderne, men også i de mange nye stationsbyer, som så dagens lys i disse år. Realskolen kunne i stationsbyerne tilbyde en undervisning, der lå over den landsbyordnede skole, og dermed sikre sig en fordel, mens realskolen i købstæderne skulle konkurrere med borgerskolen og visse steder også med den lærde skole (latinskolen). Og med kommunernes oprettelse af mellem- og realskoler i årene efter almenskoleloven af 1903 fik den private realskole en konkurrent.

Disse forhold gjorde, at en privat realskolebestyrer var nødt til at lægge en strategi for sin skoles virke – i købstæderne ved at finde en niche og på landet et sted, hvor der var et tilstrækkeligt kundegrundlag. I denne artikel skal vi se, hvordan de private skoler i Randers 1850-1970 fandt sig en niche og overlevede i konkurrence med hinanden og med det kommunale skolevæsen.

Randers købstad

Randers var ved midten af 1800-tallet den klassiske købstad med rod i middelalderen. I 1850 havde byen en befolkning på 7.338 personer, som voksede til 13.457 personer i 1880 og 20.057 personer i 1901. Randers var landets femte største provinsby. Befolkningsvæksten skyldtes stor tilvandring af arbejdere fra oplandet til byens mange nye virksomheder. Indtil slutningen af 1800-tallet var håndværksfagene sammen med de handlende byens vigtigste erhverv, men fra 1890'erne fik Randers' industri sit egentlige gennembrud, og ved århundredeskiftet var håndværk og industri de dominerende erhverv. De infrastrukturmæssige forhold var også medvirkende til byens rivende udvikling: en godt beliggende havn, hvor selv større skibe kunne lægge til, og fra 1862 jernbane samt jernbaneknudepunkt for tre lokalbaner.

Udviklingen betød, at Randers gik fra at være domineret af borgerskabet til at blive en arbejderby i årene før og efter 1. verdenskrig. Fra 1917 var der socialdemokratisk flertal i byrådet, og fra 1919 har Socialdemokratiet – bortset fra fire valgperioder – haft borgmesterposten.

Skolevæsenet i Randers 1850-1903

I 1850'erne hvilede det kommunale skolevæsen på skoleplanen af 1844, der gjaldt frem til 1908. Det kommunale borger- og almueskolevæsen var – som i mange andre købstæder – stands- og kønsopdelt med en gratis skole ("friskole") for byens ubemidlede børn og en betalingskole for det bedre borgerskab. Og begge skoler var opdelt i en pige- og en drengafdeling. Friskolen gav elementærundervisning (fire timers undervisning pr. dag) i dansk, religion, regning, geografi, historie og sang, mens borgerskolen var byens betalingskole med heldagsundervisning. Her fik eleverne undervisning i dansk, religion, skrivning, regning, matematik, naturhistorie og naturlære, historie, geografi, tysk (for drengene), tegning, sang og gymnastik.

Ved siden af det kommunale skolevæsen var der en række andre undervisningstilbud. Der fandtes frem til begyndelsen af 1900-tallet 15-20 private skoler, hvoraf de fleste var små skoler – de såkaldte pøgeskoler – ledet af en kvinde, som underviste de yngste børn. I skoleåret 1899/1900 gik således 37 procent af de undervisningspligtige børn i en af byens 19 private skoler.

I årene 1831-1852 havde seminarist Carl Jensen haft en privat realskole, og skolekommissionen forsøgte et par gange at få oprettet en forbindelse mellem dette institut og byens skolevæsen, men uden held. Samme år som Carl Jensen opgav skolevirksomheden, grundlagde Mathilde Bohse en pigeskole, som i 1882 blev overtaget af Marie Nisted. Hun købte i 1885 skolen og omdøbte den til Frk. Nistedes Pigeskole. Skolen lukkede i 1923.

Den første, egentlige eksamensskole, Randers private Realskole, blev grundlagt i 1869. Løjtnant, cand.jur. Henrik Steffens Helms havde deltaget i krigen i 1864 og skulle nu finde sig et levebrød. Han var først huslærer en kort overgang, inden han sammen med en bekendt i årene 1865-1869 bestyrede en mindre privat realskole i Korsør. Imidlertid kunne skolen ikke brødføde dem begge, og Helms søgte derfor efter en skole i en større by.

I 1869 overtog han en privat skole i Randers, som på grund af bestyrerens manglende dygtighed var stærkt på retur. Skolens to dygtigste lærere havde forladt skolen og taget et stort antal elever med sig, som dannede grundstammen i de to læreres nye skole. Helms' skole begyndte sommeren 1870 med 84 elever. Han satte sig som mål at fastholde den elevbestand, der var, og at få de to lærere med deres elever tilbage, hvilket lykkedes i løbet af et par år, bl.a. fordi han efterhånden fik en del elever fra oplandet.

I skolens første årsberetning redegjorde Helms for skolens formål: "at give Eleverne en saadan Uddannelse, at de, naar de forlade samme i det 14de eller 15de Aar, have erhvervet sig de almindelige Skolekundskaber omtrent i samme Omfang som udfordres til den almindelige Forberedelsesexamins lavere Grad." Der blev endvidere lagt vægt på de fag, som hovedsageligt skulle anvendes i en praktisk virksomhed: sprog, regning og tegning. I 1872 fik skolen ret til at afholde realeksamen, året efter erhvervede han en ejendom, hvis baghus blev indrettet til skolebygning, og i 1874 købte han Mathilde Bohses Skole, byens største pigeskole. Helms fortæller i sine erindringer, at "Latin-skolens Lærere vaagede med Argusøjne over, hvilke Elever der kom i min Skole og holdt ikke af, at nogen fra Latinskolen gik over i min Skole, hvad der ikke saa sjælden

De tidligste realskoler opstod i København i 1780'erne og 1790'erne – borgerdyskolerne og Christianshavns Døtreskole. Fra 1837 kunne man tage realeksamen ved Sorø Akademi, og i 1839 indførtes almindelig forberedelseseksamen. I 1881 samlede man alle de hidtidige eksamener i en ny eksamen: almindelig forberedelseseksamen, og året efter fik kvinder også ret til at tage denne eksamen. Ved almenskoleloven af 1903 indførtes mellemskolen med mellemskoleprøven, og man fik også realeksamen ved siden af almindelig forberedelseseksamen. 1903-loven betød også, at antallet af eksamensberettigede skoler voksede gevaldigt. I 1860 havde 15 skoler haft ret til at afholde eksamen, i 1910 var det antal vokset til 207. I 1958 gennemførtes en ny skolelovgivning, og mellemskolen blev afskaffet. Og ved folkeskoleloven af 1975 afskaffedes også realskolen. Sidste gang der blev afholdt realeksamen var i 1978.

Lærere og elever på Randers private Realskole i begyndelsen af 1900-tallet. Den unge, myndige herre på forreste række er skolebestyrer Christen Christensen-Dalsgaard, ejer af skolen siden 1898. Foto: Randers Lokalkiv.

skete." Det forhindrede dog ikke, at nogle af Randers lærde Skoles lærere arbejdede som timelærere i Frk. Bohses Skole, som var en del af Randers Realskole.

Selvom skolen havde omkring 100 elever, og byens skolekommission udtalte, at skolen "udfylder et Hul mellem Latin- og den høiere Realskole paa den ene Side og Borgerskolen paa den anden", var der behov for offentligt tilskud for at få økonomien til at hænge sammen. Helms søgte derfor i 1873 Kirke- og Undervisningsministeriet om tilskud til anskaffelse af samlinger, til forbedring af lærernes løn og til muligvis flere fripladser ved skolen. Men ministeriet ville ikke give tilskud. Skolen gav ikke nok overskud til at løbe rundt – og Helms' kone kunne ikke klare det barske vinterklima i Randers! Han valgte derfor at sælge skolen i 1879 og rejste til København.

På pigeskoleområdet fik byen sin anden pigeskole i 1876, da Charlotte la Cour grundlagde den højere pigeskole *C. la Cours Skole* med det formål "at meddele de unge nyttige, sunde og frem for alt grundige Kundskaber". Der blev lagt vægt på frisk luft,

orden og renlighed både i ydre og i indre forhold. Hun begyndte med to elever, men fik hurtigt skabt en solid basis for sin skolevirksomhed, og fra midten af 1890'erne havde skolen 76 elever, fordelt på seks klasser. I 1901 havde skolen en forberedelsesklasse, 1.-8. klasse og 1.-2. eksamensklasse. Skolen fik eksamensret i 1892.

Endelig var der den statslige latinskele, *Randers lærde Skole*, som fra skoleåret 1858/59 havde realister. I 1861 blev der oprettet en realklasse, og i 1862 tog den første elev realeksamen fra byens lærde skole. Efter fremkomsten af de private realskoler havde statsskolen knapt halvdelen af byens realelever, således i 1880 tre ud af syv elever, i 1890/91 13 ud af i alt 31 elever og i 1900/01 syv ud af i alt 14 elever.

Et skolevæsen i udvikling 1903-1970

I de første årtier af 1900-tallet skete der en reform af Randers' kommunale skolevæsen, bl.a. som følge af almenskoleloven af 1903. Ved den nye skoleplan af 1907 afskaffede Randers Kommune den standsopdelte skole, idet byrådet bestemte, at kommunen havde én kommunal skole: Randers Borgerskole, som var en gratis, syvårig skole, fordelt på en drenge- og en pigeskole. Endvidere var der en kommunal borgerskole med fire etårige klasser (7-11 år), hvor der skulle betales skolepenge.

I 1921 indførtes gratis skolegang overalt i de kommunale skoler, dog skulle udenbys elever fortsatte betale. Der skete også en udbygning af folkeskolen i form af nye skoler i 1901, 1912 og 1921 samt ombygning af en eksisterende kommuneskole i 1908. Endvidere blev der oprettet en kommunal ungdomsskole fra 1914 og en kommunal tandklinik fra 1916/1918. Udviklingen fortsatte i 1930'erne, hvor der indførtes skolelæge 1936, skolebespisning 1933, feriekoloni og fra 1947/48 erhvervsvejledning.

Endelig udbyggedes skolevæsenet i 1908 med en kommunal mellem- og realskole, som var en betalingskole, dog med mange fripladser. I 1919 besluttede byrådet at gøre undervisningen for indenbys elever gratis, mens udenbys elever fortsat skulle betale. Og i 1918 var det blevet besluttet, at der skulle gives gratis undervisningsmidler til de børn, hvis forældre anmodede om det. I løbet af årene 1913-1919 indførtes der fællesundervisning og ens timetal for begge køn, ligesom der kom heldagsskolegang.

Udbygningen af det kommunale skolevæsen betød, at flere og flere af de undervisningspligtige børn kom i den kommunale skole, mens mange af de ofte små private, ikke eksamensberettigede skoler lukkede. I 1899/1900 gik 59 procent i den kommunale skole, mens 37 procent fik undervisning i en af de 19 private skoler – de tilsvarende tal i 1919/20 var 82 procent i den kommunale skole, 15 procent i de syv private skoler. Denne udvikling fortsatte i 1920'erne og 1930'erne, hvor antallet af private skoler var stabilt, men skolerne tabte elever til kommuneskolen. Ved indgangen til 1920'erne havde 15 procent gået i en privat skole, femten år senere var det kun otte procent.

Denne udvikling og især den gratis skolegang i den kommunale eksamensskole afspejlede sig også i de private realskoleers elevtal. I skoleåret 1921/22 havde de tre skoler haft 726 elever, hvilket faldt til 688 elever i 1922/23 og til 605 elever i 1926/27. Det betød, at skolerne havde mistet 150 elever på fem år, jf. figur 1. Derimod voksede den kommunale mellemskole fra 480 elever i 1919/20, hvor der havde været

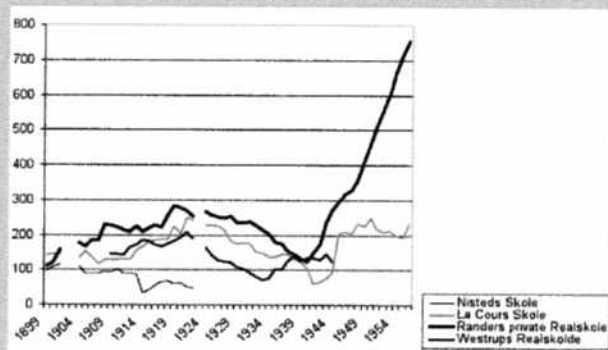
Gymnastiktime på la Cours Skole.
Foto: Randers Lokalkiv.

skolepenge, til 539 elever i 1920/21, hvor skolegangen var blevet gratis og nåede et foreløbigt højdepunkt i 1922/23 med 627 elever. Derefter stabiliserede elevtallet sig på cirka 600. I det følgende skal vi se på, hvordan de private eksamensskoler håndterede denne udvikling.

Randers private Realskole

I 1898 købte Christen Christensen-Dalsgaard byens næststørste private eksamensskole, Randers Realskole, som skulle blive genstand for hans virke de næste 40 år. Christensen-Dalsgaard havde taget almindelig forberedelseksamen, var læreruddannet og havde i 1890'erne været medbestyrer af Kolding private Realskole, inden han kom til Randers. Han var aktiv i den samtidige skoledebat, både hvad angik rammerne for realskolen og skolens indre forhold. Det politiske arbejde kom til udtryk

Elevtallet i de fire eksamensberettigede skoler i Randers 1899/1900-1956/57

Ann.: 1902/03, 1903/04 og 1922/23 mangler.

Kilde: Årberetninger for Randers kommunale skolevæsen 1899-1957.

i hans deltagelse i forhandlingerne om alment skoleloven af 1903 og i hans virke som Realskoleforeningens formand 1909-1920.

Hvad angik skolens indre forhold, var der tre forhold, som havde hans specielle interesse: 1) afskaffelse af daglige karakterer, som skete 1902, 2) afskaffelse af legemlig straf, hvilket skete på skolen i 1904 – mod mange forældres vilje, og 3) indførelse af skole-hjem-samarbejde, bl.a. forældremøder et par gange om året "Til Fremme af Forstaaelse af og Samarbejde mellem Hjem og Skole ... hvor enhver Fader eller Moder faar Lejlighed til personlig Samtale med hver enkelt Lærer." Endelig indførtes skoletandpleje 1909, hvor skolen betalte halvdelen af udgifterne.

Christensen-Dalsgaard overtog en skole med 110 elever, som han hurtigt fik til at vokse. Fra 1908 og frem til begyndelsen af 1930'erne havde skolen i gennemsnit 237 elever om året, og med 35-45 procent af eleverne i de private eksamensskoler var skolen den største private realskole i byen. Der kan peges på flere årsager til denne udvikling: at der var tale om en skole præget af moderne skoletanker med en ung energisk leder, men også at skolen valgte en strategi med at optage elever fra de omkringliggende landkommuner, som ikke havde eksamensskoler. Dette synes især at være tilfældet fra 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne, hvor udbenys elevernes andel udgjorde en tredjedel eller mere og fra 1934 halvdelen eller mere. Og når man kommer op i 1950'erne, var 69-75 procent af eleverne bosiddende uden for Randers Kommune.

Skolen blev dog også ramt af, at undervisningen i den kommunale mellem- og realskole blev gratis og derved tiltrak flere elever. Fra begyndelsen af 1930'erne var der en mærkbar nedgang i elevtallet, fra 239 elever i 1931 til 125 elever i 1940.

Elever på Randers Realskole cirka 1910. Læg mærke til pigen på forreste række, som har armbåndsur, halskæde og hvidt tøj på. Hun kom uden tvivl fra et velhavende hjem. På endevæggen hænger der anskuelsesbilleder, både af byliv, dyr og havneliv.
Foto: Randers Lokalarkiv.

Åbenbart formåede Christensen-Dalsgaard ikke i 1930'erne at tiltrække elever. Forklaringen kan også være, at årtiet var præget af krise, og at det danske fødselstal faldt fra 74.000 i 1923 til 63.000 i 1933, hvilket bevirkede, at der kom færre skolebørn.

Skolens inspektør Johannes Christensen Harbo købte Randers Realskole i 1940 med 121 elever. Efter at Westrups Realskole var blevet nedlagt i 1945, voksede skolens andel yderligere, og med 1940'ernes voksende børnetal oplevede skolen en kraftig elevtilgang. Fem år senere havde skolen 295 elever, i 1948 358 elever, og i de følgende år optog man 40-50 elever hvert år. Indmeldelserne oversteg dimittendernes tal 1949, og man søgte derfor efter muligheder for at udvide. I forsommeren 1949 overtog skolen den tidligere C. la Cours Skoles bygning, og dette gav mulighed for en øget tilgang. Maksimum opnåedes i 1958 med 840 elever. Fra begyndelsen af 1950'erne havde Randers Realskole 70-80 procent af de eksamensberettigede privatskolelever.

Da amtsplanlægningen vedr. skolebyggeri opstod i 1950'erne, tilbød Harbo kommunerne skolen som overbygning for eksisterende sykklassede skoler, hvilket blev tiltrådt af 13 af de 42 kommuner, der sendte børn til skolen, og i 1959 blev skolen

omdannet til en selvejende institution. Fremover skulle skolen virke som treårig realafdeling for 14-17-årige samt have undervisning i 8.-10. klasse, og man aftrappede derfor underklasserne. Endvidere købte man Fabersvejens Skole af kommunen og byggede i 1962 en fløj til, så tidens krav kunne imødekommes.

C. la Cours Skole

Frk. la Cour drev indtil 1908 selv skolen, men valgte dette år, hvor hun var blevet 69 år gammel, at antage Helene Ploug som medbestyrerinde, og Ploug overtog skolen i 1913. Frk. Ploug havde skolen til 1919, hvor Marie Moldenhawer tiltrådte som bestyrer. Hun havde været skolebestyrerinde i Nykøbing Sj., hvor hun var blevet afløst af cand.phil. Paul Erik Wassmann, som overtog C. la Cours Skole i 1922-1923. De besluttede at fastholde fællesundervisningen i underskolen, men gjorde mellem- og realklasserne til pigeskole. Efter at Frk. Nisted's Skole blev nedlagt i 1923, kunne C. la Cours Skole afløse denne som en højere pigeskole for mellem- og realskoleelever.

Skolen havde i frk. la Cours tid haft 125-150 elever, men efter Helene Plougs tiltræden kan man se, at elevtallet voksede og nåede et højdepunkt i 1921 med 250 elever. Derefter oplevede skolen ligesom de andre private eksamensskoler et fald i elevtallet grundet konkurrence fra den gratis kommunale mellem- og realskole. I begyndelsen af 1930'erne stabiliserede elevtallet sig på niveauet fra la Cours tid, men kun få år senere var der igen problemer. Fra skoleåret 1938 var der nedgang i antallet af elever: i 1937 havde man haft 146 elever, året efter 132 elever og i 1939 121 elever, men virkelig alvorligt blev det i 1940 med 106 elever og 62 elever i 1941.

På få år havde skolen fået halveret elevbestanden. Hvad var grunden til dette? Det hænger sandsynligvis sammen med Wassmanns positive holdning over for den tyske besættelsesmagt – således blev hans tale ved skolens årsafslutning 1942: "De løse Rygter og Tidens Alvor" trykt i det nazistiske dagblad *Fædrelandet* 28. juni 1942, og senere virkede han som tolk for tyskerne. Else Bie, ansat ved skolen siden 1913, skrev i foråret 1942 til undervisningsinspektør O. Bjørneboe fra Undervisningsministeriet. Ved begyndelsen af skoleåret 1940/41 var der 110 elever, men ved skolestart 1941/42 kun 65. Der var således sket en afgang på 30 elever, hvoraf de 15 kunne forklares, men ikke de sidste 15. Skolen havde kun fået seks nye elever og slet ikke nogen fra landkommunerne, hvilket de andre private skoler i byen havde.

Bie mente, at det skyldtes Wassmanns "politiske Indstilling. Folk her i Byen og mange i Oplandet mener, at han er alt for tyskvenlig, hvilket har vist sig igennem nogle Avisartikler, og efter 9. April falder den Slags jo ikke i god Jord." Det mærkedes dog aldrig i skolen. Hvis afgangens fortsatte, ville skolen være nødt til at lukke, hvilket hun helst ville undgå, også for at redde sin egen arbejdsplads. Frk. Bie overvejede derfor at købe skolen og ville høre Bjørneboe, om han ville anerkende hende som bestyrer og give hende eksamensret, hvilket undervisningsinspektøren var villig til. Else Bie købte derefter skolen pr. 1. august 1942.

Else Bie ønskede i 1945 at købe bygningerne af P.E. Wassmanns enke, som dog forlangte en efter Bies mening alt for høj pris. Derfor greb Bie muligheden, da Rytters Realskole blev til salg, og købte denne skole. Hun forlod C. la Cours Skole med

KILDER OG LITTERATUR:

Undervisningsinspektionen for Mellem- og Realskoler (Rigsarkivet).

Kultusministeriets 2. og 3. kontor (Rigsarkivet).

Årsberetninger for de omtalte skoler og for Randers kommunale skolevæsen 1871-1970 (Det Kongelige Bibliotek).

H.P. Jacobsen: Randers Almue-skolevæsens Historie. Randers 1915.

A. Christensen: Randers kommunale Skolevæsen gennem 25 Aar. Randers 1940.

A. Christensen: Randers kommunale Mellem- og Realskole. Randers 1933.

B. Wallberg-Andersen (red.): Randers Realskole 125 år. Randers 1994.

E. Munck og B. Outze (red.): Danmarks Frihedskamp. Bind I. Kbh. 1948.

C. la Cours Skole. Den højere Pigeskole 1876-1901. Randers 1901.

S. Hill-Madsen m.fl. (red.): Randers Statsskole 1542-1992. Randers 1992.

H.St. Helms: Livserindringer. Kbh. 1912.

C. Christensen-Dalsgaard: Randers Realskoles Grundlægger og første Bestyrer H. St. Helms. Randers 1914.

Lærerstaben på la Cours Skole cirka 1912. Charlotte la Cour sidder som nr. tre fra venstre. Foto: Randers Lokalarkiv.

stort set alle børnene og alle lærerne og grundlagde "Else Bies Realskole", som dog hurtigt skiftede navn til C. la Cours Skole. Allerede fra 1942/43, Else Bies første år som skolebestyrer, voksede elevtallet, om end beskedent, og i de følgende år vendte eleverne tilbage til skolen. Og med købet af Rytters Realskole nåede elevtallet op på 200. I 1940'erne og 1950'erne valgte man åbenbart at fastholde et elevtal på 200-235 elever i stedet for at udvide. C. la Cours Skole overgik fra privateje til at blive en selvejende institution pr. 1. januar 1966.

Westrups Realskole / Rytters Realskole

Westrups Realskole blev grundlagt i 1876 som Leichts Skole og var oprindeligt en pøgeskole. I 1909 blev skolen overtaget af cand.theol. F.M. Frydenlund og cand. mat. Knud Westrup. Kort tid efter rejste Frydenlund til Argentina, og Westrup var derefter enebestyrer. Han søgte i 1910 om eksamensret. Gymnastiksalen ved skolen var "i enhver Henseende (...) ganske utilstrækkelig til en eksamensberettiget Skole", mente undervisningsinspektør F. Rønning fra ministeriet, og allerede af den grund kunne der ikke meddeles eksamensret. Da disse forhold var bragt i orden, fik skolen eksamensret i 1913. Westrup begyndte med tre underklasser og to mellemklasser, som blev udvidet til fire underklasser (7-11 år), tre mellemklasser (11-14 år) og to realklasser (14-16 år), således at der kunne holdes mellemkoleeksamen i 1912 og almindelig forberedelseksamen i 1913. Undervisningen var lagt sådan til rette, at eleverne ved udgangen af 2. real havde fået en undervisning, som svarede til mellemkoleeksamen.

Skolen begyndte med 109 elever, og selvom der på det tidspunkt var tre andre private realskoler og statsskolens realklasser, var der et marked for Westrups Real-

skole, som hurtigt fik fordoblet elevtallet. Westrup blev dog også – ligesom de andre private skoler – ramt af den gratis kommunale mellem- og realskole og det faldende fødselsantal, og i begyndelsen af 1930'erne havde skolen 70 elever. Fra skoleåret 1934/35 gik det imidlertid fremad, hvilket sandsynligvis kan tilskrives, at der kom en ny skolebestyrer, nemlig Westrups nevø Jakob P. Westrup, som havde været bestyrer af Allingåbro Realskole.

Jakob Westrup flyttede skolen fra Tøjhushavevej 20 til nye bygninger på Viborgvej, en treetages bygning i funktistil (opført 1936), som både rummede klasseværelser, gymnastiksal og lokaler til fysik, håndgerning og sløjd samt på 2. etage bestyrerbolig og skolekontor. De nye lokaler muliggjorde et større optag af elever, hvilket også afspejlede sig på de andre skolers elevtal. Hvor Westrups Realskoles elevbestand steg fra 102 i 1936/37 til 140 i 1938/39, faldt Randers Realskole fra 176 til 147 elever og la Cours Skole fra 145 til 132 elever, og i årene omkring 1940 var Westrups skole en af de største private skoler i byen.

J. Westrup drev skolen frem til 1942, hvorefter han forlod Randers og blev skolebestyrer af Hedensted private Mellem- og Realskole. Skolen blev overtaget af A. Ryt-

Elever og lærere på Westrups Realskole i begyndelsen af 1900-tallet. I forreste række sidder i midten skolebestyrer Knud Westrup. Den unge mand stående yderst til højre er nevøen Jakob P. Westrup, som overtog skolen i 1934. Foto: Randers Lokalkærv

I 1936 fik Westrups Realskole nye lokaler, en treetages bygning opført i tiden horte stil funkis. Man kan diskutere hvor vellykket bygningen er, men den har uden tvivl vakt opsigt i Randers. Foto: Randers Lokalkærv.

ter, indtil da lærer ved Randers Realskole, og omdøbt til Rytters Realskole. Af uvisse årsager blev Rytters bestyrerperiode kortvarig, og i foråret 1945 solgte han skolen til Else Bie på C. la Cours Skole, hvorefter skolen blev lagt sammen med la Cours Skole.

Afrunding

Der er i det foregående givet eksempler på, hvordan skolebestyrere formåede at få den private realskole til at overleve i en købstad. I købstaden fandtes der et borgerskab, som traditionelt satte deres børn i en privat skole, både fordi den private skole kunne give en bedre uddannelse, men også fordi man ikke ønskede sine børn undervist sammen med de lavere klassers børn. I dette tilfælde gav realskolen en undervisning, der ikke kunne fås i den kommunale skole. Som oftest var der en flerhed af skoler i købstæderne og nogle steder tillige en lærd skole, og det var derfor vigtigt at finde sig en niche, som man kunne leve af. Det kunne være som pigeskole, som realskole for børn fra oplandet eller i form af eksamenssamarbejde med landkommunerne. Eller man kunne efter 1903 tilbyde almindelig forberedelseseksamen, mens kommuneskolen og de andre private skoler havde mellem- og realskoleeksamen.

I alle tre tilfælde spillede også kommunen en væsentlig rolle for den private realskoles overlevelse. I Randers indførte byrådet vederlagsfri undervisning i den kommunale mellem- og realskole, hvilket fik elevtallet i de private realskoler til at falde.

Sidst, men nok ikke mindst gjaldt det om at opretholde et godt forhold til de forældre, der skulle forsyne skolen med elever, og til det lokalsamfund, som man var en del af. Og trådte man ved siden af, som det var tilfældet med bestyreren på C. la Cours Skole, kom reaktionen i form af elevnedgang.

Christian Larsen er ph.d. og arkivar i Bevarings- og Kassationsafdelingen, Rigsarkivet.